

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته برنامه ریزی درسی (M.A)

عنوان:

بررسی تاثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان دختر پایه اول
دوره راهنمایی شهر شیراز

استاد راهنما:

دکتر پروین غیاتی

استاد مشاور :

دکتر احمدرضا اوجی نژاد

نگارش:

طاهره شمس

تابستان ۹۱

الهی

چون تو حاضری چه جویم و چون تو ناظری چه گویم؟
دلی ده که در شکر تو جانبازیم و جانی ده که کار آن جهان سازیم
دستم گیر که دستاویز ندارم و عذرم بپذیر که پای گریز ندارم
تحقیقی ده که از دنیا بیزار شویم و توفیقی ده که در دین استوار شویم
چون توانستم ، ندانستم و چون که دانستم، نتوانستم
دعا به درگاه تو لجاج است چون تو دانی که بنده به چه محتاج است
دل ما را صفای خود ده و چشم ما را ضیای خود ده

و ما را آن ده که آن به

تقدیم به

پدر و مادر مهربانم

که دعای خیرشان همیشه بدرقه راهم بوده و با نگاه گرم و دست مهربان خود یاری رسان من در تحمل سختی ها و مشکلات زندگی بوده اند و با صبوری مشوق من در انجام این پژوهش بوده اند.

تقدیر و تشکر

مفتخرم که جهت انجام این پروژه، خوشه چین علم و معرفت

سرکار خانم دکتر پروین غیاثی و آقای دکتر احمدرضا اوجی نژاد

بوده ام و از راهنمایی های ارزنده ایشان در مراحل مختلف تهیه و تنظیم این کار بهره مند شدم. مقام شامخشان را ارج نهاده و از خداوند متعال توفیق و سلامتی ایشان را خواستارم.

طاهره شمس - دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان بوده است. روش پژوهش علی مقایسه ای و ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه بوده است. در این پژوهش جهت تعیین روایی ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه را در اختیار اساتید راهنما و مشاور حوزه علوم تربیتی قرار داده و پس از مطالعه و بررسی نسبت به رفع اشکالات و ابهامات موجود اقدام لازم جهت رفع آنها به عمل آمده است.

به منظور بررسی پایایی پرسشنامه پیش از اجرای نهایی چند مرحله به لحاظ شیوایی و عدم ابهام در تعبیر و اصطلاحات مورد باز بینی قرار گرفته است، پایایی کل پرسشنامه نیز توسط آلفای کرونباخ ۸۴۷/ گزارش شده است.

جامعه آماری این تحقیق کلیه دانش آموزان دختر پایه اول دوره راهنمایی ناحیه ۲ شهر شیراز بوده است که در ۱۱ مدرسه در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ مشغول به تحصیل بوده اند. مجموعاً ۲۰۰ نفر دانش آموز از ۴ مدرسه به طور خوشه ای انتخاب شده اند. از این گروه ۱۰۰ نفر دانش آموزانی بودند که در فعالیتهای فوق برنامه شرکت داشته اند و ۱۰۰ نفر دیگر آنها در این فعالیتهای شرکت نداشته اند. برای تحلیل داده ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی از آزمون های ناپارامتریک U (آزمون من - ویتنی) استفاده شده است. این تحقیق برای مقایسه میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان انجام گردیده است. بدین معنی که برای کنترل عوامل تأثیر گذار بر مهارتهای شهروندی را همتا نموده ایم تا بتوانیم به تأثیر مستقیم فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی آزمودنیها پی ببریم.

نتایج پژوهش حاکی از این است که دانش آموزانی که در فعالیتهای فوق برنامه شرکت داشته اند از لحاظ قانون گرایی، مسئولیت پذیری، اعتماد به نفس و مشارکت جویی در سطح بالاتری نسبت به دانش آموزانی که در این فعالیتهای شرکت نداشته اند قرار دارند. و در اصل تفاوت معناداری بین این دو گروه وجود دارد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱ چکیده

فصل یک : طرح تحقیق

۳ مقدمه

۴ بیان مسأله

۵ اهمیت و ضرورت تحقیق

۷ تعاریف نظری و عملیاتی واژه ها

۷ تعاریف نظری

۸ تعاریف عملیاتی

۸ اهداف تحقیق

۸ فرضیه تحقیق

۸ فرضیه اصلی

۸ فرضیات جزئی

فصل دوم : پیشینه تحقیق

۱۰ الف: مبانی نظری تحقیق

۱۱ تاریخچه فعالیتهای فوق برنامه

۱۳ فعالیتهای فوق برنامه در آمریکا

۱۴ فعالیتهای فوق برنامه در چند کشور

۱۶ نظریات وقوانین یادگیری درباره فعالیتهای فوق برنامه

۱۷ ارزش فعالیتهای فوق برنامه برای نوجوانان

۱۸ انواع فعالیتهای فوق برنامه

۱۹ مراحل طراحی فعالیتهای فوق برنامه

۲۰ فعالیتهای فوق برنامه از دیدگاه مدرسه و معلم

۲۰ فعالیتهای فوق برنامه از دیدگاه دانش آموزان

۲۱ ویژگیهای فعالیتهای فوق برنامه

۲۱ پایه های اساسی فعالیتهای فوق برنامه

۲۵ مولفه های شهروندی

۲۶	ویژگیهای مهارتهای شهروندی.....
۲۷	مهارتهای شهروندی ومسئولیت آموزش و پرورش.....
۲۸	آموزش مهارتهای شهروندی،ضرورت جامعه امروزی.....
۳۰	نقش آموزش شهروندی در جامعه.....
۳۱	آموزش شهروندی به عنوان یک واقعیت اجتماعی.....
۳۳	آموزش شهروندی به عنوان یک واقعیت تربیتی.....
۳۷	آموزش شهروندی به عنوان واقعیت سیاسی.....
۳۸	آموزش شهروندی به عنوان واقعیت فرهنگی.....
۳۹	راهکارهای آموزش شهروندی.....
۴۱	ب:پیشینه تحقیق.....
۴۲	پژوهشهای انجام شده در داخل کشور.....
۴۴	پژوهشهای انجام شده در خارج از کشور.....
۴۷	نتیجه گیری.....

فصل سوم : روش تحقیق

۴۹	مقدمه.....
۴۹	روش تحقیق.....
۴۹	جامعه آماری.....
۴۹	نمونه وروش نمونه گیری.....
۵۰	روش جمع آوری اطلاعات.....
۵۰	روایی وپایایی ابزار.....
۵۱	روش تجزیه وتحلیل آماری داده ها.....
۵۱	ملاحظات اخلاقی.....

فصل چهارم: تجزیه وتحلیل داده ها

۵۳	مقدمه.....
۵۳	ویژگیهای توصیفی نمونه آماری.....
۵۳	الف) داده های توصیفی.....
۵۴	ویژگیهای استنباطی داده ها.....
۵۴	ب) یافته های استنباطی.....
۵۴	فرضیه اول.....
۵۵	فرضیه دوم.....
۵۶	فرضیه سوم.....
۵۷	فرضیه چهارم.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۶۰	چکیده.....
۶۰	بحث و نتیجه گیری.....
۶۲	مشکلات و محدودیتهای تحقیق.....
۶۲	محدودیتهای خارج از کنترل.....
۶۲	محدودیتهای قابل کنترل.....
۶۳	پیشنهاداتی تحقیق.....

ضمائم

منابع

چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

عنوان صفحه

جدول ۳-۱: توزیع حجم نمونه آماری براساس نوع روش و جنسیت.....	۴۹
جدول ۳-۲: تعداد گویه ها و سئوالات پرسشنامه شهروندی.....	۵۰
جدول ۳-۳: پایایی پرسشنامه شهروندی توسط محقق.....	۵۱
جدول ۴-۱: بررسی میانگین و انحراف استاندارد مهارت های شهروندی و ابعاد آن.....	۵۳
جدول ۴-۲: نتایج آزمون نرمال بودن نمرات مهارت شهروندی.....	۵۴
جدول ۴-۳: تفاوت نمرات تربیت شهروندی به تفکیک گروه.....	۵۴
جدول ۴-۴: نتایج آزمون نرمال بودن نمرات قانون گذاری.....	۵۵
جدول ۴-۵: تفاوت نمرات قانون گرایی به تفکیک گروه.....	۵۵
جدول ۴-۶: نتایج آزمون نرمال بودن نمرات مشارکت جویی.....	۵۶
جدول ۴-۷: تفاوت نمرات مشارکت جویی به تفکیک گروه.....	۵۶
جدول ۴-۸: نتایج آزمون نرمال بودن نمرات مسئولیت پذیری.....	۵۷
جدول ۴-۹: تفاوت نمرات مسئولیت پذیری به تفکیک گروه.....	۵۷
جدول ۴-۱۰: نتایج آزمون نرمال بودن نمرات اعتماد به نفس.....	۵۸
جدول ۴-۱۱: تفاوت نمرات اعتماد به نفس به تفکیک گروه.....	۵۸

فصل يك
طرح تحقيق

مقدمه

امروزه دانش آموزان در برخی از مهارت‌های شهروندی با ضعف روبه‌رو هستند و این به دلیل کم توجهی نظام آموزش و پرورش و به ویژه برنامه های درسی مدارس به این مهارت‌ها است. بنابراین ضروری به نظر می‌رسد که آموزش و پرورش با پرداختن به مهارت‌های شهروندی توانمندی شهروند خوب بودن را در افراد افزایش دهد.

در دنیای پیچیده ای که ما زندگی می‌کنیم مسائل و مشکلات فراوانی در مسیر حرکت انسان وجود دارد که غلبه بر آنها شرط اصلی موفقیت و پیشرفت فرد می‌باشد و در جریان دشواری‌هایی که در زندگی به وجود می‌آید، در اختیار داشتن مهارت‌هایی که به ما کمک کند تا به بهترین شکل ممکن از عهده حل مسائل خود بر آئیم تسلی بخش است. برای همین هر فرد برای مقابله موثر با مشکلات و رسیدن به موفقیت و پیشرفت، به مجموعه ویژه ای از این مهارت‌ها که موسوم به مهارت‌های شهروندی است نیاز دارد. هدف از این مهارت‌ها ارتقاء سازگاری فرد ابتدا با خودش سپس با دیگران و محیطی است که در آن زندگی می‌کند تا هر فرد بتواند به شناخت درستی از خود دست پیدا کند و سپس به خوبی با افراد و محیط ارتباط برقرار کند. (کمسیون تغییر نظام آموزشی، ۱۳۷۲).

آموزش مهارت‌های شهروندی را می‌توان در مدرسه، سازمان‌های مردمی، دانشگاه‌ها و تشکل‌های نوجوانان پیاده کرد. اهمیت مهارت‌های شهروندی در کلیه ابعاد حیات انسانی ضرورت آگاهی از آن را برای کلیه افراد در هر موقعیت و شرایط و به کارگیری اصول اساسی آن در جهت زندگی سالم، مفید و رو به تکامل را آشکار می‌سازد. به همین سبب یکی از ویژگی‌های آموزش و پرورش جدید و پیشرفته توجه خاص به فعالیت‌هایی است که دانش آموزان در خارج از کلاس و مدرسه انجام می‌دهند و با آنها سرگرم می‌شوند. به عبارت دیگر فعالیت‌هایی که تقریباً آزادانه انتخاب می‌شوند و بیش از فعالیت‌های رسمی و کلاسی در رشد و تکامل همه جانبه دانش آموزان تاثیر دارند. (شعاری نژاد، ۱۳۸۵).

آموزش شهروندی از ارکان اساسی زندگی اجتماعی و فرهنگی انسان در جامعه امروز است، بر این اساس این مولفه از مباحث اساسی جامعه شهری در هر دوره تاریخی از زندگی انسان می‌باشد. این مسئله از قرن ۱۹ در جوامع صنعتی و شهرنشینی از اهمیت فراوانی نسبت به دوره های تاریخی گذشته جهان برخوردار گردیده است، همین امر منجر به پیدایش و ضرورت نظام مهارت‌های شهروندی و اهمیت آن در حوزه آموزش و پرورش و آموزش عالی شده است؛ و این امر باعث شده که نهادهای آموزشی جوامع صنعتی از طریق برنامه ریزی‌های رسمی و غیر رسمی به تحکیم و تقویت نظام ارزشی مهارت‌های شهروندی بپردازند و در جهت استحکام دموکراسی و مشارکت ملی - محلی، هویت اجتماعی و مدنی شهروندان تلاش کنند.

با توجه به اینکه هر جامعه ای با عنایت به زمینه های فرهنگی و ارزشی خود شهروندان خاص با خصوصیات ویژه پرورش می‌دهد؛ و این امر ضامن بقا و تداوم حیات اجتماعی و میزان توسعه هر کشوری می‌باشد؛ باید آموزش‌های شهروندی حساب شده ای را برای تمام اقشار جامعه به طور وسیع در نظر گرفت که می‌توان آن را از رسمی ترین نظام آموزش کشور یعنی آموزش و پرورش آغاز

کرد. آموزش و تربیت شهروندی سرمایه گذاری برای آینده مورد نظر کشور در تمامی ابعاد است، برای اینکه شهروندان جامعه را به حقوق شهروندی شان آشنا کنیم، و از شهروندان جامعه این انتظار این را داشته باشیم که متعهد و مسئول باشند، از همان دوران کودکی باید مشارکت کردن در زمینه های مختلف را ترویج دهیم و یا به طور کلی در هر جامعه ای ارزش ها، طرز تلقی ها، بینش ها و مهارت ها به همراه الگوها و روش های مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به شکل ویژه ای منتقل کنیم؛ پس نیازمند آموزش شهروندی و تربیت شهروندمداری می باشیم. (خطیب زنجانی، ۱۳۸۸).

بر اساس این ضرورت و احساس نیاز به ارتقای مهارت های شهروندی در این پژوهش به بررسی میزان تاثیر فعالیتهای فوق برنامه بر این مهارتها پرداخته شده است و میزان برخورداری از این مهارتها در دانش آموزان دختری که در فعالیتهای فوق برنامه شرکت نموده اند مطالعه گردیده است.

بیان مسأله

امروزه دانش آموزان در برخی از مهارت های شهروندی با ضعف روبه رو هستند و این به دلیل کم توجهی نظام آموزش و پرورش و به ویژه برنامه های درسی مدارس به این مهارتهاست. بنابراین ضروری به نظر می رسد که آموزش و پرورش با پرداختن به مهارت های شهروندی توانمندی شهروند خوب بودن را در افراد افزایش دهد.

مفهوم شهروندی اگرچه دارای یک تاریخ طولانی است، یعنی تاریخی به قدمت شکل گیری جوامع بشری دارد اما هنوز هم مبهم و مسأله دار است. یونگ استدلال می کند که شهروندی در حقیقت مجموعه ای از ارتباطات عمومی بین مردمی است که می خواهند از (حالت طبیعی) یعنی حالتی که زندگی به صورت منزوی جریان دارد اجتناب ورزند. از این رو شهروندی نوعی قرارداد اجتماعی است که هدف آن ارتقا؛ رفاه و امنیت در سطح جامعه است و ضرورتا به این می پردازد که افراد یک جامعه چگونه باید رفتار کنند تا به این هدف برسند. بنابراین اگر جامعه به شهروندان مفید و موثر نیاز دارد پس باید مطمئن شود که این شهروندان از طریق فرصتهایی برای اکتساب مهارتها، توانائیها و اطلاعات ضروری تربیت می شوند (نقل از وزیر و جهانی، ۱۳۸۵).

آموزش شهروندی در واقع ارائه اطلاعات و آگاهی در مورد مسایل عمومی جامعه می باشد؛ که فرد را برای کسب فرهنگ شهروندی جامعه محل زندگی خود در ابعاد "محلی - ملی و جهانی" آماده می کند. چنین آموزه هایی واجد فضایل و اخلاق مدنی و جمعی است و از مهارت های لازم برای مشارکت در عرصه های سیاسی - اجتماعی - فرهنگی - اقتصادی و دینی برخوردار است. تربیت و آموزش شهروند مدارانه نباید دربرگیرنده نفع فردی باشد، بلکه باید این آموزش ها جستجویی برای مساوات طلبی و برابری شهروندی باشد؛ این آموزش ها باید به روابط اجتماعی بین افراد و روابط افراد و نهادهای ساختار نظام اجتماعی مربوط شود. به طور کلی آموزش و پرورش و آموزش عالی هر جامعه ای از طریق این تعلیمات به دنبال "جامعه پذیری عمومی، ادغام و سازگاری اجتماعی" شهروندان می باشند. آموزه های شهروندی از همان دوران کودکی به گونه ای است که کودک را درگیر مشارکتهمه جانبه با اجتماع و محیط پیرامون خود می کند؛ همچنین تصمیم گیری و قضاوت عادلانه در روابط

اجتماعی را آموزش می دهد و احترام متقابل را در هویت های قومی، زبانی، نژادی، فرهنگی و جنسیتی را برای فرد بوجود می آورد. این فرایند در نهادهای آموزش رسمی جامعه منجر به پرورش شهروندی فعال می گردد. که این مهارت در این عرصه شامل (۱- تقویت شیوه های همکاری و کارگروهی. ۲- تصمیم گیری به شیوه شورایی. ۳- توانایی بخشیدن به افراد برای استدلال و نقد کردن. ۴- تقویت مهارت های موثر ارتباطی. ۵- مدیریت مشترک فعالیت ها و کارهای محلی. ۶- تقویت گفتگو و مهارت های مشارکتی و... می گردد). از آنجا که ذات انسان بر مدنیت او مبتنی است ایفای نقش مدنیت نیز مستلزم آگاهی از قواعد بازیهای اجتماعی است تا بتوان در یک تعامل اجتماعی موثر بود و هم اثراتی نیکو از دیگران پذیرفت. آغاز چنین فرایندی بر بنیان برقراری ارتباط اجتماعی استوار است و شالوده آن بر خورداری از مهارتهایی است که بسیار تاثیر گذار هستند که این مهارتها آموختنی و قابل یاد گرفتن در هر مقطعی هستند. موسسات دخیل در تربیت شهروندان، مدارس و برنامه های درسی آنها نقش تعیین کننده ای دارند، به عبارتی مدارس نقش مستقیمی در تدارک فرصتهای کسب دانش، توسعه بینش، و ارتقای مهارتها و عملکردهای لازم جهت یک شهروند خوب بودن را دارند (نقل از وزیری و جهانی، ۱۳۸۵).

بدیهی است که آموزش مستلزم این است که یا این مهارتها در برنامه های رسمی مدارس مورد توجه قرار گیرند و یا برای آموزش چنین مهارتهایی اقدام به غنی سازی برنامه های درسی مدارس نموده که یکی از بارزترین آنها ایجاد و توسعه فعالیتهای فوق برنامه می باشد. برنامه های متنوعی که برای جبران نارسایی های احتمالی دروس می باشند و مشمول تشریفات برنامه های رسمی نیستند و کم و کیف آنها کلا در اختیار مدرسه و دانش آموزان است و همچنین دانش آموزان بر اساس علاقه و رغبت در آنها شرکت می کنند. (شعاری نژاد ۱۳۸۵).

تحقیقاتی که بر روی این مهارتها انجام شده است مولفه های مهارتهای شهروندی را مشارکت، تعاون، دانایی محوری، وطن دوستی، مسئولیت پذیری، قانون مداری و سخت کوشی می داند که در این تحقیق اعتماد به نفس، مشارکت جویی، قانون مداری و مسئولیت پذیری به عنوان مولفه های اساسی مهارتهای شهروندی تعریف شده اند.

تحقیق حاضر با عنوان تاثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان دختر سال اول راهنمایی ناحیه ۲ شیراز میزان بر خورداری از مهارتهای شهروندی دانش آموزانی که در این فعالیتهای شرکت نموده اند را مورد مطالعه قرار داده است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

با آشنایی دانش آموزان با حقوق و وظایف شهروندی زمینه و بستر مناسب برای تربیت شهروند خوب و برقراری نظم و امنیت در جامعه، افزایش میزان مشارکت مدنی افراد، رعایت حقوق شهروندان و ارتقاء جامعه شهری فراهم می شود و علاوه بر آن دانش آموزان ضمن بالا بردن سطح فرهنگ و رعایت حقوق شهروندی شخصیت ممتازی نیز برای خود فراهم آورده و برای ایفای مسئولیت شهروندی آماده می شوند. از این رو آموزش مهارتهای شهروندی و نحوه ایجاد انگیزش میان افراد برای پذیرش نقش

شهروند و توجه به منافع جمعی، وظیفه ای دشوار و اساسی برای نظام آموزش و پرورش به خصوص معلمان است. پرداختن به این مقوله در قالب یک تحقیق دانشگاهی از اهمیت شایانی برخوردار است. شواهد زیادی وجود دارد که نشان می دهد در ایران دانش آموزان و دانشجویان پس از طی سالهای متمادی در مدارس و دانشگاهها دانش و مهارتهایی که پایه و اساس مسئولیت پذیری و شهروند حرفه ای شدن در جامعه است را نمی آموزند. در حالی که آموزش شهروندی سرمایه گذاری همه جانبه ای برای ساختن آینده است که باید در مدارس از پیش دبستانی و همراه با آموزشهای ملموس آمادگی پذیرش آن در افراد ایجاد شود (خطیب زنجانی، ۱۳۸۸).

تربیت یافتگان امروز اداره کنندگان فردای جامعه هستند. اگر دانش آموزان در فعالیتهای فوق برنامه مدرسه شرکت کنند و به راه و روشهای مرسوم در مدرسه ایمان آورند انسانهایی با صلاحیت و خود ساخته تحویل جامعه می گردند. شرکت دانش آموز در بعضی از فعالیتهای فوق برنامه می تواند روابط تعلیم و تربیت را توأم با صمیمیت کند (زاهدی، ۱۳۸۲).

برنامه درسی رسمی معمولا سالها ثابت می ماند بنابراین نمی تواند کاملا نیازهای دانش آموزان را بر آورده سازد. فعالیتهای فوق برنامه در صورتی که درست انتخاب و برنامه ریزی شده باشند به سهولت می توانند این نقص را جبران کنند. هرگونه برنامه درسی یا فعالیت فوق برنامه در صورتی می تواند سودمند واقع شود که مرتبا با توجه به یافته های کمی و تربیتی جدید تغییر پذیرد (سیف، ۱۳۷۱).

آموزش به شهروندان و تربیت آن ها در بسط گسترش رفتار شهروندی نسبت به یکدیگر از اهمیت اجتماعی و جامعه شناسی برخوردار است. جامعه شناسان از آموزش این پدیده در هر جامعه ای به دنبال انتقال مجموعه ای از دانش ها، ارزش ها و جهت گیری های رفتاری ضروری برای دوام و رفاه آن جامعه، به نسل جوان است. لذا آموزش های شهروندی به دنبال جلب حمایت جوانان از فرهنگمدنی جامعه است که این امر از طریق فرایندهای آموزشی تحقق میابد (شارع پور، ۱۳۸۶).

آموزش شهروندی و مهارت های آن نسبت به یکدیگر باعث این شده که شهروندان در برخورد با مسائل جمعی و اجتماعی رفتارهای نوع دوستانه، جوانمردانه همراه با ادب و مهربانی، خوش خویی و حس وظیفه شناسی نسبت به یکدیگر پیدا کنند. یادگیری پارامترهای آموزش رفتار شهروندی به افزایش کیفیت زندگی جمعی و تقویت سرمایه اجتماعی در زندگی کمک شایانی می کند. در واقع تربیت شهروندان از طریق آموزش رفتارهای شهروندی در قالب پارامترهای اخلاقی، اجتماعی باعث بهبود عملکرد افراد جامعه نسبت به یک زندگی سالم و آرام خواهد شد. (شارع پور، ۱۳۸۶).

آموزش از ارکان اصلی رشد شخصیت و تحکیم هویت نظام ارزشی، ملی و انسانی هر جامعه ای محسوب می شود. تربیت و آموزش در هر نهاد اجتماعی منجر به اجتماعی شدن در ابعاد مختلف می گردد. فرایند آموزش و پرورش شهروندی در قالب مهارت های زندگی انسانی و جمعی به صورت برنامه ریزی آشکار و پنهان در نهاد های آموزشی مورد واکاوی و مطالعه قرار می گیرد. با توجه به تحقیقات انجام شده در این زمینه و نتایج به دست آمده و با نظر به اینکه آموزش مهارتهای شهروندی باید از سنین کودکی آغاز گردد تا به تربیت شهروند مطیع و مؤثر بیانجامد، لذا محقق اقدام به انجام این

پژوهش کرده تا از طریق نتایج آن بتوان به دلایل ضرورت آموزش مهارت‌های شهروندی پی برد و بتوان شرایطی جهت اجرای هر چه بهتر این برنامه‌ها فراهم آورد. اهمیت و ضرورت این تحقیق از آن جهت است که به بررسی تاثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارت‌های شهروندی دانش آموزان بپردازد و در صورت شناخت تاثیر این فعالیتهای بر مهارت‌های شهروندی با برنامه ریزی صحیح، دقیق و هدفمند در راستای اهداف آموزشی بتوان این فعالیتهای را مانند فعالیتهای درسی و رسمی بطور شایسته ای برنامه ریزی کرد.

تعاریف نظری و عملیاتی واژه ها

فعالیت‌های فوق برنامه

مهارت‌های شهروندی

تعاریف نظری

۱- فعالیت‌های فوق برنامه

هدف اساسی همه فعالیت‌های تربیتی مدرسه این است که انگیزه و محرک‌های لازم برای ادامه رشد و تکامل طبیعی و سالم دانش آموزان را ایجاد کند و امکان کسب معرفت و مهارت‌های ضروری و ارزشهای مطلوب برای بهره مندی از زندگی مطلوب را فراهم آورند. این نوع فعالیتهای شامل برنامه های درسی یا تحصیلی و برنامه های غیر رسمی که به کلاس و حتی به مدرسه محدود نیستند و بیش از هر عامل دیگر از میزان علاقه، تجربه و قدرت ابتکار دانش آموزان تاثیر می گیرند که این نوع فعالیتهای را فعالیت‌های فوق برنامه یا غیر رسمی می گویند (شعاری نژاد، ۱۳۷۷).

۲- مهارت‌های شهروندی

طیف وسیعی از مهارت‌ها و ارزشها و تعاملاتی را در بر می گیرد که گمان می رود برای زندگی بهتر بزرگسالی مورد نیاز است و رویکردی چند بعدی است که در سطح فردی منجر به ارتقای قابلیت های فردی، افزایش ظرفیت روانی-اجتماعی و توانمند سازی افراد می شود. (فتحی واجارگاه و همکاران، ۱۳۸۵).

تعاریف عملیاتی

۱- فعالیتهای فوق برنامه:

در این تحقیق فعالیتهای فوق برنامه به فعالیتهایی گفته می شود که دانش آموزان در خارج از کلاس درس رسمی و در محدوده مدرسه به آنها می پردازند که شامل کلاسهای تأثر، موسیقی، ورزش، کلاسهای هنری و مسابقات فرهنگی می شود.

۲- مهارتهای شهروندی:

در این تحقیق به ۴ بعد قانون مداری، مشارکت، مسئولیت پذیری و اعتماد به نفس از مهارتهای شهروندی توجه می شود که میزان برخورداری از این مهارت ها توسط پرسشنامه سنجیده می شود. منظور از مهارتهای شهروندی مولفه های مشارکت، مسئولیت پذیری، اعتماد به نفس و قانون مداری است که از طریق پرسشنامه ای که ایزد بخش (۱۳۸۹) در تحقیق خود از آن استفاده کرده است، سنجیده می شود.

اهداف تحقیق

هدف کلی:

بررسی میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان دختر.

اهداف ویژه:

۱- بررسی میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مسئولیت پذیری دانش آموزان.

۲- بررسی میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر مشارکت دانش آموزان.

۳- بررسی میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر قانون مداری دانش آموزان.

۴- بررسی میزان تأثیر فعالیتهای فوق برنامه بر اعتماد به نفس دانش آموزان.

فرضیه تحقیق

فرضیه اصلی:

فعالیتهای فوق برنامه بر مهارتهای شهروندی دانش آموزان تأثیر مثبتی دارد.

فرضیات جزئی:

۱- مشارکت در فعالیتهای فوق برنامه بر قانون گرایی دانش آموزان تأثیر معنی دار دارد.

۲- مشارکت در فعالیتهای فوق برنامه بر روحیه مشارکت جویی دانش آموزان تأثیر معنی دار دارد.

۳- مشارکت در فعالیتهای فوق برنامه بر مسئولیت پذیری دانش آموزان تأثیر معنی دار دارد.

۴- مشارکت در فعالیتهای فوق برنامه بر اعتماد به نفس دانش آموزان تأثیر معنی دار دارد.

فصل دوم

پیشینه تحقیق

مقدمه

در بسیاری از کشورهای جهان دغدغه اصلی مربیان، محققان و دیگر افراد درگیر مسائل آموزشی آماده ساختن کودکان و نوجوانان برای مشارکت در یک زندگی مدنی است. با توجه به تغییرات بسیار سریعی که در عرصه های سیاسی-اجتماعی و اقتصادی در حال وقوع است و نیز رشد سریع فناوریهای ارتباطی، ضرورت درگیر ساختن کودکان و نوجوانان با نقش های مدنی خود، بیشتر احساس می شود. در این فصل به بررسی مبانی نظری، تعریف مهارتهای شهروندی و فعالیتهای فوق برنامه و پژوهش های انجام شده در این زمینه می پردازیم.

الف: مبانی نظری تحقیق

فعالیت های فوق برنامه:

معرفت، مهارتها و ارزش هایی که نوجوان همانند دوران کودکی خود فرا می گیرد و برای حل مسائلی از آنها استفاده می کند به اختصار تربیت یا آموزش و پرورش نامیده می شود. به بیان دیگر، تربیت یعنی کسب معرفت، مهارتها و ارزش های لازم برای سازگاری با محیط پیرامون زندگی در هر مرحله از مراحل رشد و تکامل. بدون آموزش و پرورش سالم، رضایت بخش و مداوم، حیات یک جامعه و حیات فرهنگ آن جامعه امکان ندارد. بنابراین نمی توان فرهنگ یک جامعه را به عهده شانس و اتفاق واگذار کرد (ایزد بخش، ۱۳۸۹).

برای رسیدن به هدف مذکور می توان دو راه را پیش گرفت :

الف : از راه فعالیتهای رسمی و محدود به کلاس درس که معمولاً کم و کیف آنها از سوی وزارت آموزش و پرورش تعیین و به همه مدارس ابلاغ می شود و آنها را برنامه درسی یا برنامه تحصیلی می نامند. در تعیین و تدوین این فعالیتهای برنامه های درسی، معمول این است که استعدادها، نیازها و رغبت های دانش آموزان را محور قرار می دهند و اگر این چنین نباشد طبیعی است که نتیجه مطلوب به دست نخواهد آمد، به علاوه معلم و مدرسه ناگزیرند خود را به محدوده برنامه درسی مقید و محدود کنند و بنابر این از آزادی عمل و ابتکار مطلوب محروم خواهند بود.

ب : از طریق فعالیتهای فوق برنامه (باقری، ۱۳۷۹).

نوجوان همانند کودک و حتی بزرگتران برای بهره مندی از زندگی سالم و لذت بخش به تربیت سالم نیاز دارد که مسئولیت عمده آن به عهده خانواده و مدرسه است. به بیان دیگر تربیت است که فرد را در ارضای نیازهایش ضمن بروز و گسترش استعدادها و توانایی هایش کمک و راهنمایی می کند البته مشروط به اینکه تربیت سالم باشد و به وسیله اشخاص سالم و در محیط سالم انجام گیرد (ایزد بخش، ۱۳۸۹).

هدف اساسی همه فعالیتهای تربیتی مدرسه این است که انگیزه ها و محرکهای لازم برای ادامه رشد و تکامل طبیعی و سالم دانش آموزان را ایجاد کند امکانهای کسب معرفت و مهارتهای ضروری و ارزش های مطلوب برای بهره مندی از زندگی مطلوب را فراهم آورد، به همین سبب دنیای نو مستلزم تربیت نو است (ایزد بخش، ۱۳۸۹).

تعریف فعالیتهای فوق برنامه:

مطابق برخی از فرهنگها و دانشنامه ها فعالیتهای فوق برنامه مجموعه ای از فعالیتهای و تجربیات دانش آموزان است که به خارج از حیطه کلاس درس آکادمیک مربوط می شود. فعالیتهای تقریباً غیر رسمی که به کلاس درس و حتی گاهی به مدرسه محدود نیستند و بیش از هر عامل دیگری از میزان علاقه، تجربه، قدرت ابتکار معلم و دانش آموزان و مدرسه متأثر می شوند. اینگونه فعالیتهای تربیتی را در مقابل فعالیتهای تربیتی برنامه ریزی شده (رسمی) فعالیتهای فوق برنامه یا فعالیتهای غیر رسمی می نامند. فعالیتهای فوق برنامه تحصیلی با اصطلاحات مختلفی تعبیر می شود که معروفترین آنها عبارتند از فعالیتهای فوق برنامه، خارج از کلاس درس، غیر رسمی و کمک برنامه ای. (شعاری نژاد، ۱۳۸۵. آتش دامن، ۱۳۸۹).

به عبارتی دیگر فعالیتهای فوق برنامه به منظور ایجاد انگیزه و کاهش افت تحصیلی، رشد مهارتهای فردی، اجتماعی و شغلی به کار گرفته می شوند. به هر فعالیتی که جزء محتوای اصلی تحصیلی مدارس که معمولاً در ساعت خارج از کلاس درس رسمی مدرسه انجام می گردد، اطلاق می شود. این فعالیتهای می تواند در مدرسه یا محله اجرا گردد و شامل ورزشها، نمایش، موسیقی و... گردد. (لوئیس^۱، ۲۰۰۴).

تاریخچه فعالیتهای فوق برنامه:

کهن ترین شکل فعالیتهای فوق برنامه بازی های قهرمانی، نقاشی و خطاطی روی دیوار بود که از بیرون به درون مدارس راه یافتند. دکلمه خوانی، فنون سخنوری و اجرای نمایش فعالیتهایی بودند که از مکتب به مدارس متوسطه انتقال یافتند. با افزایش توجه جوانان به مدارس متوسطه و به دنبال آن تنوع علایق و نیاز آنان، ارزش فعالیتهای فوق برنامه برای توجه به این علایق و ارضای نیازها روز به روز بیشتر شد تا جایی که اوایل قرن بیستم به اوج خود رسید و در سال ۱۹۳۰ فعالیتهای فوق برنامه به عنوان قسمتی از برنامه آموزشی مدارس پذیرفته شد. (بنت^۲، ۱۹۴۱).

اولین کتاب در رابطه با فعالیتهای فوق برنامه توسط مک کاون^۳ در سال ۱۹۳۷ نوشته شد که اهداف و مقاصد این برنامه ها را به روشنی مشخص کرد و توصیه هایی برای پیشبرد آنها ارائه نمود.

برای توصیف فعالیتهای فوق برنامه از نامهایی چون فعالیتهای خارج از کلاس^۴، فعالیتهای اجتماعی^۵، فعالیتهای فرهنگی^۶، فعالیتهای کمک برنامه ای^۷، برنامه فعال^۸، برنامه غیر رسمی^۹، برنامه سوم^{۱۰} و فعالیتهای دانش آموزی^{۱۱} استفاده شده است که هم اکنون از نامهای فعالیتهای خارج از

^۱) Patrice lewis

^۲) Rudyard, Bent

^۳) MC Kawan

^۴) Extra Class activities

^۵) Social activities

^۶) Extra curricular activities

^۷) Co-curricular activities

^۸) the activity corrivity curriculum

^۹) in formal curriulum

^{۱۰}) third curriculum

^{۱۱}) student activities.